

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННЮ З БОКУ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ, ПРИЧЕТНИХ ДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Мисюра А. М.

Торгівля людьми є найбільш зухвалою формою порушення основоположних прав людини та громадянина, пов'язаною з цинічним і грубим поводженням, нещадною експлуатацією, обмеженням свободи, приниження честі й гідності особи. Специфіка цього злочину полягає в тому, що йому притаманний організований характер і часто не обмежується територією однієї країни. Зважаючи на організований характер злочинів у сфері торгівлі людьми, особливої уваги потребує вирішення питань щодо подолання протидії кримінальному провадженню по таких справах, необхідності подолання протиправного впливу на свідків і потерпілих, вирішення інших завдань.

Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства є однією з основних форм подолання протидії кримінальному провадженню з боку злочинних угруповань, причетних до торгівлі людьми, оскільки свідчення потерпілих, свідків та інших учасників кримінального процесу є домінуючим джерелом доказів по вказаній категорії кримінальних проваджень. Найпоширенішими способами протиправного впливу на потерпілих або свідків по кримінальних провадженнях, пов'язаних з торгівлею людьми, є: погрози застосування насильства до самих потерпілих або свідків; погрози застосування насильства до членів їхніх сімей, близьких або родичів; підкуп потерпілих або свідків; намагання охарактеризувати потерпілу як аморальну особу перед слідчим і судом; погрози розголошення відомостей, що потерпілий або свідок бажав зберегти в таємниці.

Питаннями нейтралізації протидії розслідуванню та кримінальному судочинству загалом займалися К.В. Антонов, В.Д. Берназ, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, В.О. Глушков, В.В. Гевко, В.К. Грищук, Ю.М. Грошевий, О.М. Джужа, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, Ю.Ф. Жаріков, В.П. Захаров, В.С. Зеленецький, А.В. Іщенко, І.П. Козаченко, І.М. Козьяков, В.Г. Колб, Я.Ю. Кондратьєв, М.І. Костін, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, О.Р. Михайленко, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Ортинський, Б.Г. Розовський, О.П. Снігерьев, С.М. Стахівський, В.Є. Тарасенко, В.П. Тертишник, П.Л. Фрис, І.Ф. Хараберюш, М.Є. Шумило, В.Я. Ященко та інші. Проте наразі відсутні наукові праці, присвячені дослідженню правових засад подолання протидії кримінальному провадженню з боку злочинних угруповань, причетних до торгівлі людьми. Особливо цікавим вбачається дослідження міжнародних правових засад, адже на сучасному етапі становлення демократичних інституцій і реформування законодавства дуже важливо дотримуватися тих основоположних принципів кримінального процесу, що задекларовані міжнародними нормативними документами.

При розробці нормативних положень подолання протидії здійсненню кримінального провадження з боку злочинних угруповань, причетних до торгівлі людьми, слід враховувати міжнародний досвід і позитивну практику інших розвинених держав. Загальні засади подолання протидії знайшли своє відображення в нормах міжнародних нормативно-правових документів. Можна сказати,

що це загальновизнані юридичні інструменти й резолюції Організації Об'єднаних Націй щодо стандартів і норм, які мають відношення до досліджуваної тематики.

У 1949 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами. Ця Конвенція була ратифікована СРСР 15 листопада 1954 року, чинності в Україні набрала 15 лютого 1955 року. Цей документ спрямовано на боротьбу з торгівлею людьми, втягуванням їх у проституцію та проституцією як такою. У Конвенції робиться наголос на забороні сексуальної експлуатації, використанні жінки в проституції та сексуальній індустрії [1].

Важливими кроками по вдосконаленню міжнародного співробітництва у справі протидії торгівлі людьми стали Конвенція ООН Про ліквідацію усіх форм дискримінації жінок, прийнята 18 грудня 1979 року, та Пекінська платформа дій, схвалена IV Всесвітньою конференцією ООН про стан жінок 1995 року. У цих документах торгівля жінками розглядається як злочин, що вимагає переслідування, констатується наявність таких форм торгівлі людьми, як секс-туризм, вербування робочої сили з країн третього світу для використання в домашньому господарстві громадян розвинутих країн, фіктивні шлюби тощо [1].

Безпосередньо до нормативно-правової основи подолання протидії здійсненню кримінального провадження з боку злочинних угруповань, причетних до торгівлі людьми, слід віднести загальновизнані міжнародні принципи й стандарти державного захисту учасників кримінального судочинства. Так, Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою, прийнята резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року, зобов'язує сприяти відповідності судових процедур потребам жертв злочинів шляхом вжиття заходів для зведення до мінімуму незручностей для жертв охорони їхнього особистого життя тоді, коли це необхідно, і забезпечення їх безпеки, а також безпеки їх сімей і свідків з їхнього боку та їх захисту від залякування й помсти [2, п. 6 d)]. Декларація закріплює положення щодо захисту прав жертв, які були порушені, і признає, "що жертвам злочинів і зловживань владою, їх сім'ям, свідкам та іншим особам, які надають їм допомогу, несправедливо завдаються збитки, тілесні ушкодження й збитки їх власності та що, окрім цього, вони можуть піддаватися обмеженням у ході сприяння судовому переслідуванню правопорушників". Такі жертви згідно з Декларацією мають право на справедливе правосуддя, отримання реституцій, компенсацій і соціальної допомоги [2, п. 6].

Неапольська політична декларація і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності, прийняті резолюцією 49/159 Генеральної Асамблеї ООН від 23 грудня 1994 року, надають рекомендації вживати заходів, які заохочують членів злочинних організацій до співробітництва й надання свідчень, включаючи адекватні програми захисту свідків і членів їх сімей та - в установлених національними законами межах - пом'якшення для них покарання в разі їх співробітництва в ході кримінального процесу [3, п. 17].

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН 15 листопада 2000 року, зазначає серед спеціальних методів розслідування здійснення агентурних операцій компетентними органами з метою ефективного боротьби з організованою злочинністю [4, 20]. Конвенція в ст. 24 вимагає від держав приймати відповідні заходи із захисту свідків, особливо агентів, які беруть участь у кримінальному судочинстві, від імовірної помсти або залякування [4, 24].

Конвенцією передбачено, що кожна держава-учасниця вживає, у межах своїх можливостей, належних заходів, спрямованих на забезпечення ефективного захисту від імовірної помсти або залякування щодо свідків (потерпілих), які беруть участь у кримінальному провадженні та дають свідчення у зв'язку зі злочинами, що охоплюються цією Конвенцією, і, у відповідних випадках, щодо їхніх родичів та інших близьких їм осіб [4, 24-25]. Такі заходи без шкоди для прав обвинувачуваного, у тому числі для права на належний розгляд, передбачають широкий спектр захисних дій.

Конвенція передбачає, що держави вживають відповідних заходів для того, щоб заохочувати осіб, які беруть або брали участь в організованих злочинних групах, до негласної співпраці у формі:

а) надання інформації, корисної для компетентних органів, з метою розслідування й доведення у зв'язку з такими питаннями, як:

- ідентифікаційні дані, характер, членський склад, структура, місцезнаходження або діяльність організованих злочинних груп;

- зв'язки, також міжнародні зв'язки, з іншими організованими злочинними групами;

- злочини, що вчинені або можуть бути вчинені організованими злочинними групами;

б) надання фактичної, конкретної допомоги компетентним органам, що може сприяти позбавленню організованих злочинних груп їхніх ресурсів або доходів від злочинів [4, 26].

Конвенція проти корупції, прийнята резолюцією 58/4 Генеральної Асамблеї ООН 31 жовтня 2003 року, передбачає в ст. 32 положення щодо забезпечення ефективного захисту від імовірної помсти або залякування свідків і експертів, які свідчать у справах за злочинами, що визначені цією Конвенцією, та, у відповідних випадках, щодо їхніх родичів та інших близьких їм осіб [5, 32]. Заходи, націлені на захист свідків можуть містити:

а) встановлення процедур для фізичного захисту таких осіб, наприклад, - тією мірою, якою це необхідно й практично можливо, - для їхнього переселення в інше місце, і прийняття таких положень, які дозволяють, у відповідних випадках, не розголошувати інформацію, що стосується особи та місцезнаходження таких осіб, або встановлюють обмеження щодо такого розголошення інформації;

б) прийняття правил доведення, які дозволяють свідкам та експертам свідчити в такий спосіб, який забезпечує безпеку таких осіб, наприклад, дозвіл свідчити за допомогою засобів зв'язку, таких як відеозв'язок або інші відповідні засоби.

Держави-учасниці Конвенції розглядають можливість укладання з іншими державами договорів або домовленостей про переселення осіб.

У статті 33 "Захист осіб, які повідомляють інформацію" Конвенції проти корупції містяться положення щодо можливості включення до внутрішньої правової системи

держави належних заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно й на обґрунтованих підставах повідомляють компетентним органам про будь-які факти, пов'язані зі злочинами несправедливого поводження [5, 33].

Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, прийнята 16 травня 2005 року, у ст. 28 безпосередньо передбачає захист жертв, свідків і осіб, які співробітничать із судовими органами, включаючи фізичний захист, переміщення, зміну особи, допомогу в працевлаштуванні та інші заходи, які можуть бути необхідними для надання в разі потреби належного захисту від імовірної помсти або залякування, особливо під час та після розслідування й кримінального переслідування правопорушників [6, 28].

Законом України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" [7, 7-8] затверджено більшість позитивних гарантій безпеки свідків та інших учасників процесу. Проте окремі положення до цих пір відповідним чином не впроваджені в національне законодавство України та правозастосовну практику. Виходячи з аналізу наявних правових джерел, слід відзначити відсутність механізму реалізації закріплених зазначеним Законом гарантій безпеки. Тож маємо констатувати, що ефективність подолання протидії кримінальному провадженню з боку злочинних угруповань, причетних до торгівлі людьми, на пряму залежить від ґрунтовної розробки концепції забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, встановлення ефективного механізму реалізації гарантій захисту свідків і потерпілих від торгівлі людьми, закріплення конкретних повноважень у цій сфері відповідних підрозділів, їх структури, фінансування, а також повноважень усіх задіяних державних органів щодо безумовного сприяння в проведенні заходів.

Література

1. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 року // <http://zakon2.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.
2. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою, прийнята резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року // <http://zakon2.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.
3. Неапольська політична декларація і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності, прийнята резолюцією 49/159 Генеральної Асамблеї ООН від 23 грудня 1994 р. // <http://zakon2.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.
4. Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН 15 листопада 2000 р. від 15 листопада 2000 р. // "Офіційний вісник України". - № 14. - 2006. - Ст. 1056.
5. Конвенція проти корупції, прийнята резолюцією 58/4 Генеральної Асамблеї ООН 31 жовтня 2003 року // "Офіційний вісник України". - № 44. - 2006. - Ст. 2938.
6. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року // <http://zakon2.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.
7. Закон України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України, 1994 р. - № 11. - Ст. 51.

Мисюра А.М.

здобувач кафедри оперативної-розшукової діяльності ОДУВС

Надійшла до редакції: 09.04.2013

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**